

Néhány magyar följegyzés 1526 előttről.

Az Országos Levéltár diplomatikai levéltárának (M. O. D. L.) némely oklevelén 1526 előtti magyar följegyzéseket találunk, melyek rendszerint az oklevél rövid kivonatát tartalmazzák.

Eme följegyzések némelyike nem ismeretlen, a mennyiben az Oklevél-Szótár egynehányat felhasznált közülök, így pl.: a *jobbágy*, *sem-egy*, *szabadispánság*, *szegődés*, *szigeti szónál*. De ezeken kívül az Országos Levéltárnak van még sok oklevele, melyek külsején magyar nyelvű kivonatok olvashatók, részint a XV. század második feléből, részint a XVI. század első negyedéből származó irással. Ezekből fogunk most néhányat, melyek eddig nyomtatásban még nem jelentek meg, a M. Ny. olvasóival megismertetni. A sorrendet az oklevelek kora szerint állapítottuk meg, előre bocsátván a följegyzés eredeti helyesírását, azután mai kiejtését és végül zárjelben a M. O. D. L. jelzőszámát:

1. *Bela kiral levele az budai vamon mynt keel venni* = Béla király levele, az budai vámon mint kell venni (398).

2. *Mene vamat veznek valami morhatol* = Mennyi vámot vesznek valami marhától (1011).

3. *Lazlo kiral confirmalta Bela kiral levelet, hogi az budai vamat atta es az patronossagot* = László király confirmálta Béla király levelét, hogy az budai vámot adta és az patronusságot (1030).

4. *Hogi sem legatnak sem eg keuetnek adot ne aggyatok* = Hogy sem legátnak (t. i. pápai legátusnak), sem egy* követnek adót ne adjatok (1317).

5. *Andras kiral confirmalja Bela kiral levelet, mynt az vamat vegiek minden morhatol* = András király confirmálja Béla király levelét, mint az vámot vegyék minden marhától (1245).

6. *Karol kiral Bela kiral levelet confirmalya mene vamat valam y morhatol vegenek es valaky az bezperymy pispek dezmaiat meg venne vagi dezmas volna, vammal tartozzick* = Károly király Béla király levelét confirmálja, mennyi vámot valami marhától vegyének és valaki az veszprémi püspök dézmáját megvenné vagy dezmas volna, vámmal tartozzék (2023).

7. *Karol kiral confirmalta Bela kiral levelet, hogi az Buday vamat es az bodog azon eghazabely yeuedelmet atta* = Károly király confirmálta Béla király levelét, hogy az budai vámot és az Boldogasszony egyházabeli jövedelmet adta (3632).

* *Sem-egy* — nullus. (V. ö. Ehr. Cod. „... semegy frater az zerzetben hust ne ennek.“)

8. *Karol kiral confirmalta Bela kiral es Lazlo kiral adományat az Budai vámon es az plebanossagon* = Károly király confirmálta Béla király és László király adományát az budai vámon és az plébánosságon (2344).

9. *Az Budai vámról szól* = Az budai vámról szól (2712).

10. *Fejervari keresztés convent levele Bela kiral levele massa az Budai vámon es az plebanossagon* = Fehérvári keresztés convent levele (Béla király levele mása) az budai vámon és az plébánosságon (402).

11. *Lajos kiral levele, hogj Budan es pesten vegyék az vámoth* = Lajos király levele, hogy Budán és Pesten vegyék az vámot (5582).

12. *Lajos kiral meg hivtta* valakjnek olijeh levelet adot volna hogj budan vámot ne aggyon* = Lajos király meghívta, valakinek oly levelet adott volna, hogy Budán vámot ne adjon (5369).

13. *Lajos kiral meg hivtta valakjnek olyeh levele volna, hogj vámot ne adna* = Lajos király meghívta valakinek oly levele volna, hogy vámot ne adna (4182).

14. *Lajos kiral meg hivtta valakjnek olyeh levelet adot, hogj budan vámot ne adna* = Lajos király meghívta, valakinek oly levelet adott, hogy Budán vámot ne adna (4183).

15. *Vala kynek olye levele volna hogj vámot ne adna, azt Lajos kiral meg hivtta* = Valakinek oly levele volna, hogy vámot ne adna, azt Lajos király meghívta (4184).

16. *Hogi zentfalvaiak vámmal tartoznak* = Hogy szentfalvaiak (t. i. szenterzsébet falvaiak) vámmal tartoznak (7918).

17. *Hogi Zentpeter sokadalmaban pesten minden ember vámmal tartozik* = Hogy Szentpéter sokadalmában Pesten minden ember vámmal tartozik (8056).

18. *Hogi Lajos kiral és Sigmond kiral meg hivtta valaky vámmal nem tartoznek kijnek olij levele volna* = Hogy Lajos király és Zsigmond király meghívta, valaki vámmal nem tartoznék, kinek oly levele volna (4181).

19. *Hogi Zentpeter napba minden ember vámot adyon* = Hogy Szent-Péter napban minden ember vámot adjon (8506).

20. *Lajos es Sigmond kiralioknak levelelenek masya, kiuel meg hytta vámnak nem adasat* = Lajos és Zsigmond királyoknak levelelének mása, kivel meghívta vámnak nem adását (8288).

21. *Masat Budan az vámosok tartzak* = Mázsát Budán az vámosok tartják (8059).

22. *Lazlo kiral levelelenek massa, hogj csak a kiral itelye jobaghtokat* = László király levelelének mása, hogy csak a király ítélje jobbágyotokat (1014).

23. *Budai vámnak vetelenek zere* = Budai vámnak vételének szere (t. i. a vámszedés tarifája) (1246).

24. *Nemelh Lazlo** kiral az vámnak veueserel confirmalta*

* T. i. visszavonta, revocálta. (V. ö. NySz.)

** Betoldva: *filius alberti regis.*

vamokrol ualo leueleth = Német (t. i. ötödik) László király az vámnak bevételéről confirmálta vámokról való levelet (403).

25. *Vam leuel meg ne tilthathassanak es meg ne itelthethessenek* = Vámlevél: meg ne tiltattassanak és meg ne ítéltetessenek (14730).

26. *Az tisztartho kert ne banthassanak* = Az tisztartókért ne bántassanak (t. i. a tisztartók kihágásáért ne bántassák az apácákat) (14731).

27. *Az azzonyokat valali dologban chak kyral itelhesse prescriptionak ky telesenek ellene valalokat ^{fel} meg foghassak, Sigmond kiral leudenek masya* = Az asszonyokat valáli (a. m. birtoki) dologban csak király ítélhesse praescriptionnak kitelesének ellene, valalokat fel(meg)foghassák, Zsigmond király levelének mása (8060).

28. *Hogy jobattokat meg ne ytelhessek* = Hogy jobbágyotokat meg ne ítélhessék (1016).

29. *Lazlo, matijas andras Sidmod Layos kyralyok confirmaltak es meg hyutak valakyknek az vamrol zabadsagot attanak volna* = László, Mátyás, András, Zsigmond, Lajos királyok confirmálták és meghívták, valakiknek az vámról szabadságot adtanak volna (3651).

Az eddig felsorolt huszonkilenc oklevél, egyet kivéve, mind a nyúlszigeti apácákra vonatkozik, vagy egyenesen azok javára szól. Kivétel a 2. számú, mely tulajdonképen Gölniczbánya vámjának tarifáját tartalmazza, hogy azonban a nyúlszigeti apácáknak valamelyes közük ehhez mégis volt, azt bizonyítani igyekszik egy — az oklevél hátán található — későbbi följegyzés, t. i. „Insula Leporum“. De lehet, hogy ez csak tévedésből került rá, mert ez a vámtarifa meg a IV. Béla által 1255 július 25-én kiadott nagy vámtarifa (a budai) nagyon egyeznek.

Kiséreljük meg már most e magyar nyelvű regesták korának megállapítását. A kérdés csak a palaeographia segítségével lesz eldönthető. Ha végig nézzük az eredeti okleveleken a magyar regestákat, tapasztalni fogjuk, hogy a feljegyzések két csoportra oszthatók, még pedig az elsőbe sorozható az első huszonnégy regesta, a másodikba a két utolsó.

Az első huszonnégy feljegyzés ugyanazon kézzel, ugyanazon tintával (attractummal), de nem egy időben és nem ugyanazon pennával van írva. Példa erre a 18. és 23. számú regesta, melynél az író az írásra több figyelmet fordított, vastagabb tollal szépen csúcsivesen rajzolta a betűket, míg a többi ugyane csoportba tartozó regesta írását bizonyos könnyed cursívság jellemzi. Megjegyzendő azonban, hogy a betűk jellege mindig ugyanaz marad.

A második csoportba tartozik a 28. és 29. számú regesta. Ezek, különösen pedig az utóbbi, más kézzel és, a mi a legfontosabb, egészen más jellegű betűkkel vannak írva, mint az első csoporthoz tartozó regesták.

A 29. számú regesta 1499 július 13. után kelhetett, még pedig nem sokkal ezután, mert ha egy pillantást vetünk az írásra, rögtön szemünkbe kell ötleni annak hasonlóságnak, mely ezen regesta írása és a XVI. század eleji oklevélíráások közt tapasztalható. Fel-

tűnő az a körülmény is, hogy a XV. század hatvanas éveitől egészen a kilenczvenes évekig magyar feljegyzésünk nincsen. Már most, ha felteszszük azt, hogy az oklevelek egyöntetű registázása 1494, illetőleg 1499 után következett volna csak be, akkor ugyanaz a kéz, a mely az 1465 márczius 31-ig kelt oklevelekre rávezette a magyar tartalomkivonatot, ugyanazt ráírhatta, sőt mindenesetre rá is írta volna a II. Ulászló-féle átíró és megerősítő oklevelekre is.

Következik tehát mindezekből, hogy az 1465 márczius 31-ike vagy ez előtt kelt oklevelekre e magyar nyelvű feljegyzések a XV. század második felében, talán még Mátyás uralma alatt, de 1494-nél semmiesetre sem későbbben kerültek rá.

Végeredményképen kimondható tehát, hogy a 28. és 29. számú registát kivéve, a többi mind a XV. század második feléből származik, míg a két utóbbi a XVI. század elejéről (1508 után) való.

*

Az eddig tárgyalt okleveleken kívül van még egy magyar nyelvű feljegyzés, melynek kora azonban a leghatározottabb pontossággal megállapítható.

Van az Országos Levéltárban M. O. D. L. 3643. szám alatt egy oklevél, melyen ezen szavak olvashatók: *Isthennebe zegeneknek.*

A mi a feljegyzés korát illeti, az összeesik az oklevél keletkezésének korával, ez pedig 1422 december 10-ike. Ugyanis az a kéz, a mely az oklevelet és kívül a veszprémi káptalannak szóló címzést írta, ugyancsak kívül, a papir alsó szélének közepére írta e szavakat. Mivel az oklevél Zsigmond király egy iktató parancsa, tehát a szavak írója a királyi cancellaria embere volt. Tartalma: hogy a király meghagyja a veszprémi káptalannak, hogy a csatkai pálosokat a veszprémmegyei Repcze helység birtokába iktassa be. Csekély véleményünk szerint, úgy látszik, a magyar szavak írója azt akarta kifejezni, hogy: *Isten nevébe* adjuk hát oda Repczét *szegényeknek* (t. i. a pálosoknak).

*

Mindezekből tehát csak az a tanulság, hogy az okleveleken található régi magyar nyelvű feljegyzések felkutatása és összegyűjtése nem volna hiába való munka, mert nézetünk szerint nyelvünk sok olyan érdekes szava, kifejezése stb. kerülne ez által napfényre, a mely nyelvünk történetének nem egy, manapság még esetleg homályos részére vetne világot.

DR. IVÁNYI BÉLA.